

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:34
sssjournal.com

pp.2298-2308
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 22/03/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 15/05/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 15.05.2019

HAKKÂRİ PARZUN DOKUMALARI

HAKKÂRİ PARZUN FABRICS

Öğr. Gör. Dr. İlker ÖZTÜRK

Öğr. Gör. Dr., Hakkâri Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Programı, Hakkâri, Türkiye (Lecturer, Dr., Hakkâri University, Çölemerik Vocational School, Handicraft Program, Hakkâri, Turkey) ilkerozturkart@gmail.com.

Doç. Dr. Mustafa GENÇ

Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta, Türkiye (Associate Professor., Süleyman Demirel University, Faculty of Fine Arts, Handicraft Program, Isparta, Turkey) mustafagencart@gmail.com.

Öğr. Gör. Dr. Gülşen ÖZTÜRK

Öğr. Gör. Dr., Hakkâri Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Programı, Hakkâri, Türkiye (Lecturer, Dr., Hakkâri University, Çölemerik Vocational School, Handicraft Program, Hakkâri, Turkey) gulsenozturk@hakkari.edu.tr.

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1468>

Reference : Öztürk, İ., Genç, M. & Öztürk, G. (2019). "Hakkâri Parzun Dokumaları", International Social Sciences Studies Journal, 5(34):2298-2308.

ÖZ

Türk dokuma kültürü incelendiğinde her yörede yaşayan Yörük ve Türkmenlerin kendi ihtiyaçlarını büyüklerinden öğrendiği teknikle etrafındaki malzemelerden yaptıkları görülecektir. Dokumaların her ne kadar ihtiyaçlar için yapılmış olduğu kabul edilse bile tüm üretim süreçlerinin derin anlamlar içerdiği düşünülmektedir. Dokumalar sadece ihtiyaçları karşılamak için yapılsalardı yünü boyamaya ve üzerine yanış yapmaya gerek kalmayacaktı. Bu dönemlerde sözlü iletişimin belki de dokumalarda kullanılan yanışlarla sağlanmış olabileceği düşünülmektedir. Küçükbaş hayvan, yayla ve çadır üçgeninde gerçekleşen Yörük hayatının içinde gerçekleşen dokumaların şifrelerinde bu estetik birikim çözülebilir. Hakkâri’de yaşayan Yörük aşiretleri tarafından yapılan parzun dokumalar yaylalarda süt tulumu, çalı çırpı ve sırta bebek taşınmasında kullanılan koyun yünü ve keçi kılından yapılan çözümlü yüzümlü bir dokumadır. Üzerinde cicim, kilim ve halı tekniği bir arada kullanılır. Yöredeki kelime anlamı süzmektir. Geçmiş dönemlerde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin çok yoğun olduğu dönemlerde yaygın olarak dokunup kullanılırdı. Yaptığımız çalışmalarda parzun dokumanın Hakkâri, Van, Şırnak ve Tunceli dışında yapılmadığı tespit edilmiştir. Parzun, parzunk olarak ta bilinmektedir. Yapıldığı malzemeye göre “şir parzun”, “ber parzun” gibi isimler almaktadır.

Çalışmanın alan araştırması Hakkâri merkez ve köyleri ile sınırlandırılmıştır. Yer tezgâhı, çözümlü çözme ve dokuma aşamaları fotoğraflanarak belgelenmiştir. Burada tespit edilen örneklerin dokuma, yanış, desen, malzeme ve boyarmadde analizleri yapılmıştır. Literatür çalışması sonucunda konuyla ilgili yapılan çalışmalar karşılaştırılmıştır. Günümüzde geçmiş dönemlerdeki gibi yoğun olmasa da parzun halen kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Parzun, Dokuma, Cicim, Keçi Kılı, Hakkâri.

ABSTRACT

When the Turkish woven culture is examined, the Yörük and Turks living in each region will be seen by the technique they learn from their elders. Even though the fabrics are made for the needs, it is also known that all production processes contain profound meanings. If the weaving was done only to satisfy the needs, it would not be necessary to paint the wool and add the motif on. In these periods, perhaps, it is thought that verbal communication with motifs has been achieved. This aesthetic accumulation can be solved in the passwords of Yörük life which occurs in the life of the small animal, plateau and tent triangle. The Parzun, a weaving used by Yörük tribes living in Hakkâri, is a warp-faced weave of goat’s hair with sheep’s wool used in transporting milk bags, transporting bushes and carrying baby in the back, made of cicim, rug and carpet technique in a weaving. The meaning of the word in the region is filtering. In the

past periods, it was widely used during periods when sheep and goat breeding was very intense. In our studies, it was determined that the weaving of Parzun was not done much except for the Hakkâri, Van, Şırnak and Tunceli. Parzun is also known as Parzunk. According to the material it was made of, it is called “Şir Parzun”, “ber Parzun”.

The field research of the study was limited to the center of Hakkâri and its villages. The floor loom, warp-solving and weaving stages are photographed and documented. Weaving, motifs, patterns, materials and dyestuff analyses of the samples identified herein were performed. As a result of the literature study, studies on the subject were compared. Although it is not as dense as in past periods Parzun is still used nowadays.

Keywords: Parzun, Weaving, Cicim, Goat hair, Hakkâri.

1. GİRİŞ

Dokuma Anadolu'nun birçok yerinde yapılan zanaatlardan biridir. Hakkâri ve çevresinde tarihsel süreç içerisinde halı, kilim, çarpana, kolon, heybe, beşik bağı, beşik, çanta, tuzluk, şal şepik, kuşak, bellik ve parzun, gibi çeşitli dokumalar yapılmıştır (Öztürk & Tağı, 2018: s. 461). Günümüzde ise, yörede dokumaların yapımı az da olsa devam etmektedir.

Hakkâri'de yaşayan Yörük aşiretleri tarafından kullanılan bir dokuma olan parzun yaylalarda süt tulumu çalı çırpı ve sırtta bebek taşınmasında kullanılan koyun yünüyle keçi kılından hem atkı hem de çözgü yüzlü; üzerinde cicim, kilim ve halı tekniğinin bir arada kullanıldığı dokumadır. Bazı parzunların zemini Şırnak gülü adı verilen renkli ipliklerden oluşan “gulfikler”, kenarlarına çeşitli iplerden püskül, dokumanın zeminine kare şeklinde işleme ve dokuma esnasında küçük renkli kumaş parçacıkları da ilme şeklinde atılarak süslenmektedir.

Yörede parzun kelimesinin anlamı süzmektir (Taş, 2005: s.21). Geçmiş dönemlerde küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin çok yoğun olduğu dönemlerde yaygın olarak kullanılırdı. Yaptığımız çalışmalarda parzun dokumanın Hakkâri, Van, Şırnak ve Tunceli dışında çok yapılmadığı tespit edilmiştir. Parzun, parzunk olarak ta bilinmektedir. Yapıldığı malzemeye göre “şir parzun”, “ber parzun” gibi isimler almaktadır (Kulaz, 2008: s.526).

Barışta (2000)'ya göre “Parzun; insanların sırtlarında çocuk ve yük taşınması için cicim, kilim ve halı teknikleri uygulanarak hazırlanmış katlanınca 48x47 cm ve daha büyük boyutlarda dikdörtgenden kullanırken tabanı 90 cm, yüksekliği 47 cm, kenarı 65 cm ile daha büyük değişen boyutlardan eşkenar üçgenden oluşan ve uçlarında çeşitli yöntemle yapılmış tutacak yerleri bulunan geometrik bezemeli yörede parzun olarak isimlendirilen sırt torbaları gerek formuyla gerekse süslemeleriyle fark edilen dokumalardır. Parzunlar arasında bir grubun ön yüzlerinde eğrilmemiş çeşitli renklere boyanmış yünlerden oluşan saçaklarla yapılmış süslemeleri bir gurubun ise uzunlukları 40 cm ile 50 cm arasında değişen belli bir ünitesi kaytan biçiminde elde örüldükten sonra ya gümüş rengi ya altın rengi simle sarılarak boğulan yün püskülleri gözden kaçmamaktadır. Pakistan ve Hindistan'da kadın saçlarının bezemek için hazırlanmış saç süslerini akla getiren bu tür püsküllere, insanların yük taşınması için hazırlanmış, arka ortasında yatay bir çizgi biçiminde açıklık bulunan bir grup heybenin cep ağızlarını bezediği de gözlenmektedir” (Barışta, 2000: s. 3-6) olarak tanımlamaktadır.

Bu çalışmanın; alan araştırması Hakkâri merkez, Bağışlı, Üzümcü ve Kırıkdağ köyleri ile sınırlandırılmıştır. Hakkâri'de dokumacılarla ve dokumacılığın durumunu bilen kişilerle yapılan görüşmelerde parzun dokuma olduğu tespit edilen evlere gidilmiştir. Ulaşılan dokuyucular ve yerleşim yerinde yaşayanlar ile yapılan sözlü görüşmeler sonucunda tespit edilen toplam 8 adet parzun örneği incelenmiştir. Yer tezgâhı, çözgü çözme ve dokuma aşamaları fotoğraflanarak belgelenmiştir. Burada tespit edilen örneklerin dokuma, motif, desen, malzeme ve boyarmadde analizleri yapılmıştır. Literatür çalışması sonucunda konuyla ilgili yapılan çalışmalar karşılaştırılmıştır. Günümüzde geçmiş dönemlerdeki gibi yoğun olmasa da hala parzun dokunmakta ve kullanılmaktadır.

2. PARZUN DOKUMA

Doğu Anadolu bölgesinin güney ucunda yer alan Hakkâri ili ilk çağlardan günümüze kadar Asur, Pers Med, Sümer ve Urartu gibi birçok medeniyetin ve uygarlığın yaşadığı önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Geçmişten günümüze birçok insan topluluğunun barındığı topraklarda, farklı karakterler sonucu ortaya çıkmış kültür çeşitliliğini ve geleneksel yaşam şeklini görmek mümkündür.

Günümüzde yöre halkı benimsedikleri kültürlerini kendine özgü bir anlayış içinde halen yaşatmaktadır. Zengin bir geçmişe sahip ilin coğrafi yapısı, hayvancılık, soğuk iklim ve ekonomik yaşam şartları farklı zanaatların bu yörede önemli ölçüde gelişmesine sebep olmuştur. Yörede yaşayan halkın sürekli bir arayış içinde olması sosyal hayatın gelişmesi, coğrafi konum özellikleri, sert geçen kış iklimi ve aşiret sisteminin meydana getirdiği ortak kültürlerin sonucunda ön plana çıkan dokuma sanatını etkilemiştir. Dokuma zaman içerisinde farklı kullanım amaçlarına yönelik yapılmış ve estetik öğeler ile gelişmesini sağlayarak yöresel ve geleneksel dokuma ürünleri oluşturulmuştur.

Bu ürünler arasında yörede sıkça kullanılan “Parzun” denilen dokumada yer almaktadır. Parzun süt tulumu taşımada, yaylada çalı çırpı taşımada ve sırtta bebek taşımada kadar taşınabilecek küçük ve yükte az ağır olan eşyaları içine koyarak iki ucunda yılan tekniği veya ayak ve el yardımı ile ince uzun örülen ip şeklindeki dokumalar ile sırtta bağlanmakta ya da çuval gibi taşınmaktadır (Öztürk, 2013: s.142), (Bakınız, Resim-1, 2, 3, 4).

Resim-1. Parzun örneği, Kırıkdağ Köyü, 2018

Resim-2. Parzun örneği, Kırıkdağ Köyü, 2018

Resim-3. Parzun örneği, Kırıkdağ Köyü, 2018

Resim-4. Parzun örneği detay, Kırıkdağ Köyü, 2018

Parzun dokumasının ne zaman dokunmaya başladığı bilinmemektedir. Fakat yörede yapılan başta kilim olmak üzere diğer dokuma ürünlerinin gelişim tarihinin eskilere dayandığı incelemeler sırasında yapılan kaynak kişiler ile görüşmelerde ortaya çıkmıştır. Konar-göçer yaşam süren aşiretler tarafından dokunan ve kullanılan bu dokuma örneği yörede oldukça bilinen eski bir tekniktir. Geçmişte sıkça kullanılan dokuma günümüzde de halen kadınlar ve genç kızlar tarafından dokunmakta olup ve yine kadınlar tarafından günlük işlerde genç kızlar tarafından çeyize koymak için dokunmaktadır (Aslan, Sözlü görüşme, 2013). Özellikle yörede konargöçer yaşam süren hayvancılıkla ve tarım ile uğraşan aşiretler tarafından zoma (yayla) yaşantısında sıkça kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde ise süs ve çeyiz amaçlıda yapılmaktadır.

Hakkari’ de dokumalar genellikle aşiretlerin, boyun veya dokuyucunun, ya da dokuma üzerinde oluşturulan desen kompozisyonun adı ile tanınır. Yörede yaşayan ertuşi ve pinyanişi adında iki büyük aşiret ve bu aşiretlerin kolları mevcuttur. Yöre ve çevresinde genellikle herki, jirki gibi aşiretlerin dokumuş oldukları dokumalar yaygındır bu dokumalar içinde parzun dokumalarında yer almaktadır. Kullanılan malzeme ve motifler dokuma özelliklerinin en belirgin örnekleridir. Hakkari dokumalarında belli bir aşiretin adını alan dokuma bir başka aşiret tarafından dokunulduğunda bile yine ilk dokuyan aşiretin ismini almaktadır.

3. PARZUN DOKUMALARIN TEKNİK ÖZELLİKLERİ

3.1. Parzun Dokumalar ve Kullanım Yerleri

“Parzun” halı ve kilimden daha ince, yöredeki diğer dokumalara göre ise bezden daha kalındır. Dokumanın yöredeki geleneksel adı parzundur. Eni yaklaşık 35 cm. ile 85 cm. arasında olan dokumalar kullanım amacına göre yan yana getirilerek “afşin” adı verilen dikiş tekniği ile dikilip birleştirilmektedir. Bu dokumaların kenarları üçgen biçiminde dikilir katlandığında ise kare şeklini alır ve her iki ucuna birer tane kolun ya da kolluk örülerek kullanan kişinin sırtına üçgen biçimi gelecek şekilde arkadan omuzlardan ön tarafa sarkan kolluklar ile takılmakta ya da bağlanmaktadır (sırtta alınan bir çuval gibi). Bu kolluklar insanın her iki kolu uzunluğunda örülmektedir (Öztürk, 2013: s.). Dokumanın boyu ve eni yine kullanım amacı ve dokumacının isteğine göre ayarlanmaktadır. Saçak uzunlukları 15 cm., 35 cm, ile 50 cm. arasında değişmektedir. Dokumacı kendi kullanım amacı için dokumayı yapmıştır. Kullanım amacı dokuyucunun ya da dokunan kişinin isteğine göre; süs eşyası ve çeyizlik, yük taşımak için kullanılmaktadır. Yörede tespit edilen parzun dokumaların çoğu yük taşımak (süt, odun, eşya, yiyecek, su bidonu, çocuk gibi...) için kullanılan örneklerdir.

3.2. Hammadde Geleneksel Yöntemlerle Hazırlanması

Yörede yapılan karşılıklı görüşmelerde parzun dokumaların atkısında ve çözgüsünde, yörede elde edilen yünden yapılan ipliklerin ve keçi kılının kullanılmış olduğu belirlenmiştir. Yakın tarihte yapılan dokumalarda ise hazır ip kullanılmaktadır. Yörede yaşayan halk haziran, temmuz ve eylül aylarında zomaya (yaylaya) çıktığında kendilerinin belirlemiş oldukları yerlere keçi kılından kendi dokudukları kıl çadırlarını kurarlar (Bakınız, Resim-5).

Resim-5. Zoma (Yayla) yaşantısı, Bayköyü yaylası (Fotoğraf: Öztürk, G., 2018)

Bu süreçte hayvanlarından elde ettikleri süt, tereyağı, yoğurt, koyun yünü, keçi kılı gibi ürünler daha verimli olur. Bu dönemde yörede koyun, koç ve kuzu kırkma şenlikleri de yapılmaktadır. Dokumacılıkta kullanılan yün kırkım, yıkama, temizleme ve tarama işlemi aşamalarından sonra kadınlar tarafından teşi ile eğilmektedir. Günümüzde halen eğirme işlemi yapılmaktadır (Bakınız, Resim-6, 7). Genellikle bu işlemler yörede “zoma” adı verilen yaylalar da yapılmaktadır.

Eğrilen ipler giyerenk, papatya, ceviz kabuğu, soğan kabuğu, zerdebirk ve tırşik (tırşok) aynı zamanda yemegide yapılan bir ot çeşidi (Turan, Sözlü görüşme, 2018) gibi yörede yetişen çeşitli doğal boyalar ile renklendirilmektedir.

Resim-6. Teşi ile yün ipi eğirme işlemi, 2017

Resim-7. Teşi ile yün ipi eğirme işlemi, 2015

3.3. Tezgâh

Parzun dokumaları eski dönemlerde yer tezgahında dokunmaktaydı. Yer tezgahının yöresel adına “teveni” yere çakılan kazık ya da ağaç parçalarına ise “sin” adı verilmektedir (Akdoğan, Sözlü görüşme, 2018). Günümüzde ise parzun dokuması yapımında metal germe tezgâh yere yatırılıp aynı yer tezgâhı sisteminde kullanılmaktadır (Bakınız, Resim-8).

Resim-8. Metal germe tezgâhı, (Fotoğraf: Öztürk, İ. 2015, Hakkâri)

Tevni tezgahını meydana getirmek için yere sekiz adet kazık çakılmaktadır. Ya da yer tezgâhının kurulumunu yapmak için sııklar, yere çakılan kazıklara açılan deliklere geçirilmekte ya da kazıklara sağlamca bağlanmaktadır. Önce üst levend görevini gören dört adet kazık, en uzunluğu yaklaşık 40 veya 50 cm ebadında, yan yana aralarında yaklaşık 5 cm gelecek şekilde yere çakılmaktadır. Aynı şekilde diğer dört kazıkta alt levendi meydana getirmek için yere çakılmaktadır.

Alt ve üst levend görevini gören kazıkların aralığı dokuyucunun isteğine ya da parzun boy uzunluğuna göre ayarlanır ve birbirine paralel olarak çakılmaktadır. Daha sonra iki adet yatay tahtaların biri üst levende diğeri ise alt levende sabitlenir. Böylece tevni tezgâhı parzun dokumasını yapmak için hazır hale gelmiş olur (Öztürk, 2013: s.138).

3.4. Çözgü İşlemi

Tevni tezgâhı üzerine çözgü çözme işlemi üç kişi tarafından yapılmaktadır. Çözgüler istenilen en ve boy ölçüsüne göre birbirine paralel şekilde tezgâh üzerine sıralanarak atılmaktadır. Bu işlem esnasından iki kişi leventlerin başında, bir kişi ise çözgü ipini arada getirip götürülmesiyle yapılmaktadır. Çözgü ipleri tek renk olduğu gibi iki renkli ip olarak da kullanılmaktadır (Bakınız, Resim-9). Çözgü çözme işlemi bittikten sonra sarma gücü örgüsü örülür (Bakınız, Resim-10) ve parzun dokuma işlemine başlanılmaktadır.

Resim-9. Çözgü işlemi, Kıran Mah.

Resim-10. Sarma gücü örgüsü işlemi, Kıran Mah.

(Fotoğraf: Öztürk, İ., 2014, Hakkâri)

3.5. Dokuma Süreçleri

Yörede parzun dokuma başlamadan önce ilk olarak sarma çiti örgüsü atılır. Daha sonra atkı ve çözgü iplikleri birbirinin arasından geçirilerek tevni ya da metal germe tezgâhta dokuma yapılmaya başlanılır (Bakınız, Resim-11, 12). Parzun dokumalarının en genişliği yaklaşık 40cm. ile 60 cm. boy uzunluğu ise dokuyucunun isteğine göre değişmektedir.

Resim-11. Dokuma işlemi

(Fotoğraf: Öztürk, G., Vesile Turan'ın evi, Kırıkdağ Köyü, 2017)

Resim-12. Dokuma işlemi

3.6. Teknik, Renk ve Motif Özelliği

Parzun dokuması tek parça olarak dokunmakta olup dikdörtgen formdadır. Dikdörtgen formda olan parzun sağ ve sol kenarlarından eşit olarak ortaya getirilerek üçgen formu alacak şekilde birleştirilip afşin adı verilen dikiş tekniği ile dikilir. Katlandığında kare, açıldığında ise üçgen biçiminde olur.

Her iki ucuna birer tane kolun ya da kolluk örülerek kullanan kişinin sırtına üçgen biçimi gelecek şekilde arkadan omuzlara omuzlardan ön tarafa sarkan kolluklar ile takılır ya da bağlanır (sırta alınan bir çuval gibi). Bu kolluklar insanın her iki kolu uzunluğunda örülmektedir. Ya da kolan dokuma yapılarak sağ ve sol uç kısmına dikilerek aynı şekilde sırta bağlanır. Parzun dokumasında yün ipleri oldukça sıkı bir şekilde düz ve bezayağı tekniği ile dokunmuştur. Zemini süslemede cicim, sumak ve ilme dokuma teknikleri kullanılmıştır.

Resim-13. Çeyiz ve süs amaçlı dokunmuş parzun örneği, Kırıkdağ Köyü, 2017

Dokumanın zeminini süsleme için kenarlarına çeşitli püskül, dokumanın zeminine kare şeklinde işleme ve dokuma esnasında küçük renkli kumaş parçacıkları ve ipleri ilme şeklinde atılmıştır. Şırnak gülü adı verilen gulfikte zeminde sıkça süsleme için kullanılmıştır. Parzun dokumalarının saçak uzunluğu 15 cm. 35 cm. ile 50 cm. arasında değişmektedir. Bazı saçaklar serbest şekilde bırakılmış bazıları ise yılan ve belik biçiminde örülmüştür. Aksesuar olarak bazı parzunların saçaklarının uç kısımlarına renkli boncuklar takılmıştır.

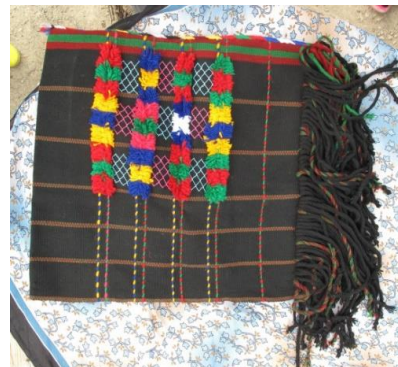
Parzun dokumalarında genellikle zemin rengi olarak kırmızı, lacivert, siyah, beyaz, yeşil renkler, atkı ipi ise tek renk siyah olarak tercih edilmiştir. İlave desen ipi olarak ise renkli ipler kullanılmıştır. Dikdörtgen formdaki dokumaların zemini renkli çözümlerinin birbirine paralel ve eşit aralıklar ile atılmasından dolayı dokuma esnasında zeminde belli aralıklarda kuşaklar oluşmuştur. Bazı parzunlarda bu kuşaklar içine adı bilinmeyen geometrik şekiller, tarak, su yolu, göz, ursik, ve gulfikler motif biçiminde yerleştirilmiştir.

3.7. Parzun Örnekleri

Parzun örneği Hakkâri il merkezine bağlı bulunan Kırıkdağ köyünde tespit edilmiştir. Dokumanın ebatları 80x40 cm. saçak uzunluğu ise 25cm.'dir. Dikdörtgen formda dokunan parzun iki köşesinde ortaya eşit şekilde getirilerek dikilmiştir. Katlandığında kare, açıldığında ise üçgen formdadır. Parzunun zemini dikine birbirine paralel ve tekrar eden kuşaklardan meydana gelmektedir. Zemin (çözgü) ipi rengi olarak siyah, yeşil, kırmızı ve kahverengi, ilave desen ipi olarak mavi, pembe gulfik süslemesi içi mavi, sarı, kırmızı pembe ve yeşil renkler kullanılmıştır. Zeminin tamamında bu kuşaklar yer alır. Dokumanın sağ ve sol kenarında kuşakların içi karelere bölünmüş ve içlerine sumak tekniği ile yapılmış geometrik motifler ve ilme tekniği kullanılarak oluşturulan gulfikler ile düzenlenmiştir. Saçakları örülmüştür (Bakınız, Resim-6,7).

Resim-14. Parzun örneği, Kırıkdağ köyü, 2017

Resim-15. Parzun örneği, Kırıkdağ köyü, 2017

Parzun örneği Hakkâri il merkezi, Yeni mahallede tespit edilmiştir. Dokumanın ebatları 85x42 cm. saçak uzunluğu ise 30cm.'dir. Dikdörtgen formdaki dokumanın zemini birbirini dikine tekrar eden şeritler ile hareketlendirilmiştir. Zemin (çözgü) ipi rengi olarak siyah, lacivert, kırmızı ve kahverengi, ilave desen ipi olarak turuncu, siyah ve gulfik süslemesi içi mavi, sarı, kırmızı, pembe, mor, turuncu, beyaz ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Dokumanın sağ ve sol kenarında kuşakların içi karelere bölünmüş ve içlerine sumak tekniği ile yapılmış geometrik motifler ve ilme tekniği kullanılarak oluşturulan gulfikler ile düzenlenmiştir. Saçak kısmı ve orta zemin yıpranmıştır (Bakınız, Resim-16).

Resim-16. Parzun örneği, Yeni Mah. Hakkâri, 2017

Parzun örneği Hakkâri il merkezi, Bulak mahallesinde tespit edilmiştir. Dokumanın ebatları 80x42 cm. saçak uzunluğu ise 25 cm.'dir. Dikdörtgen formda dokunan parzun iki köşesinde ortaya eşit şekilde getirilerek birleştirilip dikilmiştir. Dikildikten sonra üçgen formuna dönen dokumanın zemini birbirini dikine tekrar eden şeritler ile hareketlendirilmiştir. Zeminin tamamı bu şeritlerden oluşmaktadır. Zemin (çözgü) ipi rengi olarak siyah, kahverengi ve kırmızı, atkı ipi olarak siyah renk kullanılmıştır. Dokuma sade bir görünüme sahiptir. Saçakları örülmüştür (Bakınız, Resim-17).

Resim-17. Parzun örneği, Bulak Mah. Hakkâri, 2017

Parzun örneği Hakkâri'ye bağlı bulunan, Merzan mahallesinde tespit edilmiştir. Dokumanın ebatları 88x45 cm. saçak uzunluğu ise 35 cm.'dir. Parzunun zemini dikine birbirine paralel ve tekrar eden kuşaklardan meydana gelmektedir. Zemin (çözgü) ipi rengi olarak siyah, kırmızı ve kahverengi, atkı ipi siyah, ilave desen ipi olarak kırmızı, sarı, gulfik süslemesi içi mavi, sarı, kırmızı pembe ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Zeminin tamamında bu kuşaklar yer alır. Dokumanın sağ ve sol kenarında kuşakların içi karelere bölünmüş ve içlerine sumak tekniği ile yapılmış geometrik motifler ve ilme tekniği kullanılarak oluşturulan gulfikler ile düzenlenmiştir. Saçakları örülmüştür (Bakınız, Resim-18).

Resim-18. Parzun örneği, Merzan Mah. 2017

Parzun örneği Hakkâri il merkezine bağlı bulunan Üzümcü köyünde tespit edilmiştir. Dokumanın ebatları 80x40 cm. saçak uzunluğu ise 40 cm.'dir. Dikdörtgen formda dokunan parzun iki köşesinde ortaya eşit şekilde getirilerek birleştirilip dikilmiştir. Dokuyucu genç yaşında dokumuş olduğu parzun dokuma örneğini; odun, süt, un, buğday, ceviz gibi yiyecekleri ve bahçede yetiştirmiş oldukları sebze ve meyveleri taşımak için kullanmışlardır. Dokuma dikildikten sonra üçgen forma dönüşmüş olup bu şekilde kullanılmıştır. Dokumanın oluşan enine ve boyuna birbirini kesen dikdörtgen formlu kompozisyon ile desenlendirilmiştir. Oldukça eski olan dokumada zemin rengi kırmızı, kahverengi ve beyaz atkı ipi olarak siyah renk kullanılmıştır. Sade bir görünüme sahip olan dokumanın saçakları örülmüştür (Bakınız, Resim-18).

Resim-19. Parzun örneği, Üzümcü Köyü, 2017

Parzun örneği Hakkâri'ye bağlı bulunan, Bağışlı köyünde tespit edilmiştir. Dokuyucu genç yaşında dokumuş olduğu parzun dokuma örneğini, yaylada süt taşımak için kullanmışlardır. Dokumanın eni 48x53 cm ve saçak uzunluğu ise 22 cm'dir. Bu örnek de atkı ipi ve çözüğü ipi olarak koyunyünü kullanılmış olup dokumada yer tezgâhında dokunmuştur. Dokuma üçgen formda kullanılmakta olup kare biçimde dikilmiştir. Dokumanın zemini enine ve boyuna birbirini kesen dikdörtgen formlu kompozisyon ile desenlendirilmiştir. Bu dikdörtgenlerin içi de göz, muska ve çarpı motifleri ile bezenmiştir. Dokumada zemin rengi kırmızı, kahverengi ve beyaz atkı ipi siyah ilave desen ipi olarak beyaz, kahverengi renk kullanılmıştır.

Dokumanın kollukları olmadığı için sonradan mor bir bez parçası dikilmiştir. Parzun da bez ayağı ve sumak dokuma tekniği kullanılmıştır. Saçaklarının bazıları ve dokumanın zemini yıpranmıştır (Bakınız, Resim-20), (Öztürk, 2013, s.147).

Resim-20. Parzun örneği, Bağışlı Köyü, 2017

4. SONUÇ

Bugün geçmişe oranla parzun, heybe, kolan, şal ve kıl çadırların daha az dokunduğu, yapılan alan araştırmasıyla tespit edilmiştir. Parzunlar geçmiş yıllarda ihtiyaç karşılamak için ya da çeyiz amaçlı dokunurken artık yörede bir süs ögesi olarak kullanılmakta olup az sayıda kişilerce bu dokumalar kullanılmaktadır.

Parzun dokuması ile ilgili yaptığımız alan araştırması sonucunda Valilik tarafından Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Halk Eğitim Merkezi bünyesinde açılan kurslar ve projelerle aynı zamanda halen kızlarına çeyiz olarak yapan kadınlar sayesinde kaybolması engellenmeye çalışılmaktadır. Fakat eski dönemlerde dokunan ürünler ile günümüzde dokunan ürünler arasında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler eski dokumalarda doğal yöntemler ile elde edilen malzemeler ve boyalar artık günümüzde önemini kaybetmiştir. Çok az sayıda insan geleneksel yöntem, doğal ip ve doğal boya kullanarak dokuma ürünlerini dokumakta olduğu tespit edilmiştir. Ülkemizin birçok bölgesinde olduğu gibi günümüzde Hakkâri’de tespit edilen sonuçlardan biri de dokumada kullanılan doğal hammaddenin yok olmasından çok yörede ki dokuma yapanların hazır hammaddelere yönelmesidir. Yörede bu dokumalarda kullanılan ipler hazır ip olarak yurt içinden ve İran’dan temin edilmektedir.

Hakkâri yöresinde dokunan havsız kirkitli dokumalarda atkı ve çözgü ipi olarak yün ve keçi kılı tercih edilmiştir. Kullanılan yün çift bükümlüdür. Günümüzde dokumalarda metal germe tezgâhı tipi kullanılmaktadır. Fakat geçmiş yıllarda ise, yöresel olarak tevni, sin adı verilen yer tezgâhı ve ahşap germe tezgâhının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türk boylarının Anadolu’nun değişik yerlerinde olduğu gibi buraya da dokuma sanatını, özelliklerini bozmadan getirdikleri görülmektedir. O devirde göçlere rağmen kaybolmayan bu değerler maalesef şimdi tamamen unutulmaya yüz tutmuştur. Yöredeki dokumaların ilgili kurumlar ile tekrar gündeme getirilip üretilmesi, bu el sanatımızın devamlılığının sağlanması açısından önemli olacaktır.

Yaşam tarzına bağlı olarak yapılan çeşitli dokumaların birçoğunun ortadan kalması doğal bir durumdur. Deve ile göçün yapılmadığı bir dönemde neden Göybend Köpen yük çulu dokunmuyor? demek çok anlamlı değildir. Hayatın içine dahil olmayan tüm zanaatlar ortadan kalkmalıdır. Bazı gelenekler ortadan kalkarken bazıları farklı bir işlev kazanarak devam edebilir.

Geleneksel değerlerin ve üretimlerin doğru tespit ve belgelemelerle arşivlenip farklı formlara dönüşebilecek olanları değerlendirebilmeliyiz. Bu değerlerden yola çıkarak modern tasarımlar oluşturmak önemli bir adımdır. Yaşayan müze örnekleri ile bu dokumaların yeniden üretimleri yapılarak korunması sağlanabilir.

Günümüzde modern üretmenin yöntemlerinden en önemlisi geleneksel değerlerin yorumlanabilmesi ile gerçekleşebilir. Unutulmaması gereken modernin gelenekten doğduğudur.

KAYNAKÇA

Barışta, H. Ö. (2000), Hakkari El Sanatları Sergisinin Ardından, Dünden Bugüne Hakkari'den Bazı Tekstil Ürünleri, Dağların Kenti Hakkari, S. 17.

Kulaz, M. (2008), Hakkâri Yöresi Parzun Dokumalarından Örnekler, III. Uluslararası Van Gölü Sempozyumu 06-08 Haziran 2007 Hakkâri (III. International Symposium Of Van Lake Region 06-07 June 2007 Hakkâri), Ajans Türk Basın ve Basım A.Ş. İlk Basım, T.C. Hakkâri Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları No: 5, Ankara.

Öztürk, İ. (2013), “Hakkâri ve Çevresinde Bulunan Havsız Kirkitli Dokumalar”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Öztürk, G. & Tağı, S. (2018), “Hakkâri Demirtaş (Yağmurlu Mezrası) Köyü Mezer (Mêzerk-Mêzer) Dokumaları” Asos Jounray, The Journal Of Academic Social Science, Sayı: 77.

Taş, E. (2005), “Van El Sanatları”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Turan, D. (2018), Sözlü görüşme (Fotoğraf: Duri Turan'ın evinde çekilmiştir), Dokumacı, 1958 Çukurca doğumlu, Jirki aşireti, Okuma yazma bilmiyor, Kırıkdağ Köyü, Hakkâri.

KAYNAK KİŞİLER

Akdoğan, G. (2018), Sözlü Görüşme, Usta Öğretici, 1972 Hakkâri Doğumlu, 2017.

Aslan, E. (2013), Sözlü Görüşme, Usta Öğretici, 1956 Pınarca Köyü doğumlu, Bulak Mah., Hakkâri.

Ediş, E. (2018), Sözlü Görüşme, Usta Öğretici, 1973 Üzümcü Köyü doğumlu, Çanaklı, Hakkâri,

Hayva, Z. (2017), Sözlü Görüşme, Ev Hanımı, Yaş: 60, Okuma yazma bilmiyor, Üzümcü Köyü Doğumlu, Üzümcü, Hakkâri.

İbrahimoğlu, H. (2017), Sözlü Görüşme, Memur, 1963 Durankaya Köyü doğumlu, Yeni Mahalle, Hakkâri.

Turan, D. (2018), Sözlü görüşme, Dokuyucu, 1958 Çukurca doğumlu, Hakkâri.

Turan, V. (2018), Sözlü görüşme, Ev hanımı, 1979 Beytüşşebap doğumlu, Kırıkdağ köyü, Hakkâri.

Yılmaz, Z. (2017), Sözlü Görüşme, Ev Hanımı, Yaş: 60, Üzümcü Köyü Doğumlu, Üzümcü, Hakkâri.